

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Законик о поступку судском у кривичним делима
из 1865. године**

(Мастер рад)

Ментор:

Професор др Александар Ђорђевић

Кандидат:

Наталија Богдановић

М 022/20-0

Ниш, 2021.

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Законик о поступку судском у кривичним делима
из 1865. године**

(Мастер рад)

Ментор:

Професор др Александар Ђорђевић

Кандидат:

Наталија Богдановић

М 022/20-0

Ниш, 2021.

Садржај:

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА.....	1
2. СРБИЈА КНЕЗА МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА.....	2
2.1. Статус Србије и уставни закони кнеза Михаила.....	4
2.2. Спољна политика кнеза Михаила.....	8
2.3. Јачање државе и политичке борбе.....	11
2.4. Погибија кнеза Михаила.....	13
3. РАЗВОЈ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА У СРБИЈИ ДО 1865. ГОДИНЕ.....	16
3.1. Кривични поступак у Србији до повратка Обреновића 1859. године	17
3.2. Од повратка Обреновића до Закона о кривичном поступку из 1865. године.....	20
4. ЗАКОНИК О КРИВИЧНОМ СУДСКОМ ПОСТУПКУ ИЗ 1865. ГОДИНЕ.....	23
4.1. Судство у Михаиловој Србији.....	24
4.2. Општа начела и правила кривичног поступка.....	26
4.3. Ток кривичног поступка.....	28
4.4. Увођене функције државног тужиоца.....	32
5. ПОСТУПАК ПРЕД ПОРОТОМ.....	35
5.1. Појам, порекло и историјски развој поротног суђења.....	35
5.2. Поступак пред поротом у кривичном закону из 1865. године.....	37
6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	39
7. ЛИТЕРАТУРА.....	42

1. УВОД

Владавина кнеза Михаила представља време националног, друштвеног и државно-правног узлета младе државе и њеног хода ка пуној независности. Један од важних атрибута тог развоја је законодавство као темен стабилне државе и развоја њеног апарата.

Узлет Србије је био изражен како на спољном тако и на националном плану, будући да се кнез Михаило посветио српском уједињењу и коначном протеривању Турске са Балкана. Пун амбиције и са јасним циљем испред себе, кнез је предузимао многобројне дипломатске и државне активности, које ће, између осталог, уз анализу основног циља ове теме, бити изложене и тумачене у овом раду.

Закоником о поступку судском у кривичним делима из 1865. године, који је рађен по аустријском узору, свеобухватно је регулисан ток кривичног поступка и прецизно су дефинисани процесни субјекти и процесне радње. О његовом квалитетном приступу регулисања кривичног поступка говори дуговечност овог закона. Он је примењиван, уз незнатне измене и допуне, све до уласка Србије у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца.

Овим Закоником из 1865. године долази се до коначног регулисања кривичног поступка, што је од велике важности за историјскоправну науку. Добијамо слику на који начин се судило у кривичним делима, као и како је текао развој кривичнопроцесне науке и њене примене у пракси. Имајући у виду да се закон не може посматрати само као посебан сегмент без свог контекста у тадашњим друштвеним и политичким приликама, тако ће предмет истраживања у раду, поред анализе самог Закона, бити базиран и на околности које су условиле његов настанак.

У њему су уведени и дефинисани појмови који су се и до тада примењивали у постојећим кривичнопроцесним правилима, али нису били детаљно законски регулисани. У првој глави Законика су дата општа начела и правила кривичног поступка. У тим почетним параграфима су дефинисани вишестепеност судског поступка, надлежности судова у појединим степенима одлучивања, правила о важењу рокова, начини њиховог рачунања, као и процесна начела усмености и јавности кривичног поступка. Након одељка о општим правилима, у Законнику се детаљно регулише ток

кривичног поступка. Таква регулисана материја је садржала све сегменте кривичног поступка које познаје и данашње право.

Потпуније се уређује оптужна функција, дефинисањем институције државног тужиоца. По њему су ислеђујуће и истражне радње у кривичном поступку предате кметовима, полицијској власти и окружним судовима. Истражне радње за кривична дела које се гоне по службеној дужности су предузимали полицијски органи. Међутим, у важним и сложеним случајевима, полиција је одмах на почетку ислеђења достављала предмет суду, тако да је ислеђујући судија имао статус државног тужиоца. Дакле, по Закону из 1865. године, функцију кривичног гоњења вршила је полиција или посебан судија, који у судском поступку има функцију државног тужиоца.

Чињеница је да тема Законика о кривичном поступку из 1865.године, којим се дошло до регулисања тока кривичног поступка, дефинисања процесних субјеката и процесних радњи, али и до увођења функције државног тужиоца у нашој земљи, није на адекватан начин обрађена у правноисторијској литератури, говори о значају овог истраживања. Циљ рада је да се истраживање изврши кроз широк спектар друштвених и политичких околности које су условиле настанак оваквог дуговечног закона, као и анализа истог.

Основна хипотеза која би требало да буде потврђена истраживањем јесте да се кроз комплексност државноправних, политичких и друштвених односа у Србији јавила потреба за кодификацијом кривичног права, регулисање тока кривичног поступка, прецизирања процесних субјеката и радњи, као и увођења државног тужиоца као посебног органа оптужне функције.

2. СРБИЈА КНЕЗА МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА

Михаило Обреновић (1823-1868) је био други син кнеза Милоша и кнегиње Љубице, који је, после кратке владавине и смрти свог старијег брата Милана Обреновића, ступио на кнежевско престо 1839-1842. и 1860-1868. године. Као кнез је владао Србијом два пута, првог пута од 1839. до 1842, када је збачен у Вучићевој буни. Други пут био је кнез од 1860. до 10. јуна 1868, када му је владавина прекинута убиством у Кошутњаку.

Током његове прве владавине, на престо га је поставила Порта, именовањем Михаила за изабраног, а не за наследног кнеза Србије, и ако је кнезу тада била предвиђена наследност кнежевског достојанства, како тадашњим Уставом из 1838. године, тако и хатишерифима из 1830. и 1833. године. Још се тим потезом приметила моћ коју су уставобранитељи имали на Порти, тако да се могло претпоставити да ће његова владавина представљати наставак борбе обреновићевца и уставобранитеља за власт. Наиме, уставобранитељи су након смењивања кнеза Милоша са престола, 13. јуна 1839. године, поставили на чело државе његовог најстаријег сина, видевши у њему само приказ владара који би био марионета у њиховим рукама. Болешљиви Милан Обреновић је савршено одговарао њиховим стандардима за новог владара, али владавина му је била веома кратка, тачније трајала је непуних месец дана, јер је млади кнез преминуо у болничкој постељи већ 8. јула 1839. године. За новог кнеза био је изабран Михаил и то са непуних седамнаест година. Уставобранитељи су и у њему видели нову марионету, ослањајући се на то да могу да искористе његову младост и неискуство.

На челу са Гарашанином, Вучићем и Аврамом, била је присутна идеја да више не желе династију Обреновића на власти, него да је време да се доведе Карађорђевићев син, који је желео да се врати из Влашке у отаџбину. Увидевши прилику да осигурају своју власт позивајући се на малолетност новог кнеза, Тома Вучић Петрушић и Аврам Петронијевић су успели да се наметну за саветнике кнезу уз помоћ Султана. Наиме, постављени су били за саветнике помоћу посебног султановог акта, који је млади кнез одбио да призна, сматравши такав акт ударом на ауторитет земље и углед Кнеза.¹ Могло се јасно увидети да ће се млади кнез наћи пред бројним непријатељима још на самом почетку своје владавине. Он неизбежно долази и до сукоба са Совјетом, што је у ствари био продужен сукоб обреновићеваца и уставобранитеља. Турци су додатно затегнули напету ситуацију када су од кнеза тражили да смени своје ministre. Михаил је био свестан да му је намесништво већ било наметнуто, и да ће, ако му буду наметнути и ministри, то довести до тога да буде потпуно развлашћен. Отворено се успротивио таквом развоју ситуације и тим чином ушао у отворен сукоб са уставобранитељима. Вучић Перишић је већ

¹ *Етнографски записи Јеврема Грујића*, Критичко издање и превод необјављене архивске грађе, Београд 1992., стр. 69.

спремао одговор младом кнезу. Почео је активно да окупља сељаке како би им држао говоре прожете демагогијом и популизмом.²

Михаило је успео да протера из земље своје главне противнике, али је због тога дошло до још затегнутијих односа са Портом. Осумњичен да је изазвао нишку буну 1841. године, он је, по тајном наређењу Порте, свргнут буном, коју су у Крагујевцу подигли уставобранитељи на челу са Томом Вучићем 1842. године.³ Након буне, на престо Србије је доведен Александар Карађорђевић, а Михаило је емигрирао у Беч.

Кнез Михаило је без сумње био најобразованији српски владар 20. века. Своју велику љубав и оданост према науци и књижевности је исказивао материјалним помагањем књижевника, а и омогућио је издавањем њихових књига, док се још налазио у емиграцији са кнезом Милошем до 1858. године. Помагао је Вуку Караџићу, Ђури Јакшићу, Бранку Радичевићу као и многим другима.

2.1. Статус Србије и уставни закони кнеза Михаила

Светоандрејском скупштином окончано се уставобранитељски режим и династија Карађорђевића пада са власти, тако што се на престо враћа династија Обреновића, проглашењем Милоша за кнеза. Светоандрејска скупштина је револуционарним потезом збацила кнеза Александра Карађорђевића 11. децембра 1858. године, након чега је истог дана замолила Порту да потврди Милоша за кнеза. Извештај о портиној потврди је стигао тек 3. јануара 1859. године, тако да је цела Србија три недеље била у неизвесности да ли ће Порта потврдити Милоша, и шта ће се десити ако га не потврди.⁴

Повратак Обреновића био је условљен унутарполитичким околностима у Србији. Дошло је до тога да се некадашња стара гарда уставобранитеља, предвођених Томом Вучићем Перишићем, полако повлачила. Нови и млађи политичари Србије су били либерално настројени и жељни промена, незадовољни тадашњим кнезом Александром Карађорђевићем, који је све више долазио у сукобе са њима. Присталице династије Обреновића су овог пута биле све гласније, тако да су те последице

² Срђан Граовац, *Кнез Михаило Обреновић – трагични заточеник српске државотворне мисли*, Културни центар Новог Сада, 28.11.2017.

³ Момир Јовић, Коста Радић, *Српске земље и владари*, Параћин, 1989., стр.96.

⁴ Слодобан Јовановић, *Друга влада Милоша и Михаила*, Београд 1933, стр.1

новонасталих околности довеле до склапања савеза између либерала и „обреновићеваца“, а епилог је виђен на Светоандрејској скупштини. На њој је 1858. године, одлуком већине народних посланика, извршено збацивање кнеза Александра са власти и повратак кнеза Милоша на чело Србије. Стари кнез се исте године тријумфално вратио у земљу. По повратку на власт, кнез Милош, жељан освете, пре свега је утамначио Вучића Перишића, а потом и га и убио. Када је кнез Милош је преминуо 1860. године, на челу државе се поново нашао кнез Михаило Обреновић, само овог пута није био млад и неискусан, већ зрео и образован државник.⁵

Светоандрејска скупштина се, у једном тренутку, када је стари кнез свргнут а нови још није преузео власт, јавила као једина власт у земљи. Чињеница да се Скупштина, која тада важећим уставом уопште није била ни предвиђена као орган власти, сама наметнула као револуционарна тековина, а и да је у једном тренутку постала сва власт у земљи, показивала је да је повратак на некадашње уставно стање немогућ. Осигурала је себи место као обавезан државни орган земље. Такав новонастали режим све је више одговарао европским оквирима, него једној вазалној земљи.

Дакле, дошло се до друге владавине кнеза Милоша, који се овог пута враћа на престо као европски образован и зрео државник, са искуством једног свргнутог владара. Ступивши на престо Србије по други пут, кнез Михаило је покушао да влада сам, ослањајући се искусне и утицајне политичаре из протеклог режима. Илија Гарашанин је постао његов први министар и на тој функцији је остао наредних шест година. Са познавањем одлика савремене државе, он је увео Србију у доба посвећеног апсолутизма. Под његовом владавином дошло је до јачања државног апарата и стварања законодавства по европским узорима. Колико се озбиљно приступило целовитом законодавном уређењу државе говори и сама чињеница да су многи закони кнеза Михаила, са незнатним изменама, важили све до уласка Србије у заједничку државу Јужних словена 1918. године.⁶

Непосредно пред повратак династије Обреновић у Србију, долази до промене уставног стања у земљи. Наиме, важећим Уставом из 1838. године, Скупштина није уопште била предвиђена као орган власти. По овом Уставу, који је носио назив Турски устав, јер је био октроисан у Цариграду и Србији је предат у облику султановог

⁵ Срђан Граовац, *op.cit.*

⁶ Небојша Ранђеловић, *Историја права II Основи српске историје права*, Ниш 2012., стр. 93

хатишерифа, органи врховне власти у Кнежевини су били кнез и Савет. Овим уставом је био утврђен и начин учешћа кнеза у законодавној, извршној и судској власти, као и постојање Савета који је са њим делио законодавну и извршну власт. Међутим, границе између ове две власти су биле неограђене, а противречности многобројне, тако да су само изазивале сукобе између њих. Карактеристичан пример сукоба је био у члану 17, по коме чланови Савета не могу бити збачени док се њихова кривица не докаже пред Високом портом. У борби ове две врховне власти, права народа су остала незаштићена јер су оне биле слободне да тумаче па и газе, свака по својој вољи, устав. Овај 17. члан „уздиже саветнике над законима земаљским“.⁷ Будући да није било много времена да се фактичко стање промени током друге владавине кнеза Милоша, која је била краткотрајног века, након његове смрти и ступањем кнеза Михаила на престо Србије, отворио се пут да се државни напредак обезбеди стварањем свеобухватног законодавства.

Било је јасно да ће се ступањем кнеза Михаила на престо кренути у развој српске државности и отварање нове странеце у српско-турским односима. Главни циљ његове политике је била формална независност, проширење државе и протеривање Турске са Балкана, праћено широким покретом хришћанства.⁸

Како се услед наглих и великих промена у још увек вазалној земљи, дошло до потребе да се Устав из 1838. године замени новим уставним актом, тако је пут до новог устава био преко Цариграда. Кнез Михаило је пре свега желео да, у складу са својом државничком визијом, искључи Поротино мешање у промену устава, али и да избаци форму вазалности државе из свог законодавства. Никола Христић наводи у својим мемоарима да се кнез Михаило озбиљно бавио са мишљу да изда нов устав, међутим, у Паризу и Петрограду, где су ту намеру и изнели, дат им је савет да нов устав у свом оригиналном облику не издају, јер би тиме изазвали против себе Порту, а прилике тог времена захтевале су да са Портом не долазе у сукоб. Такође је и Јован Ристић тврдио да је кнез дао мисију Јовану Мариновићу да испита ставове гарантних дворова о томе да ли би Србија могла да сама конструише и створи устав без отоманске Порте, за шта је добио негативан одговор.⁹ Послушајући савете гарантних сила, кнез се определио да

⁷ Јаша М. Продановић, *Уставни развитак и уставне борбе у Србији*, Београд, 1936., стр. 137.

⁸ Жељко Бартуловић, Небојша Ранђеловић, *Основи уставне историје југословенских народа*, Ниш 2012., стр.53.

⁹ Јаша М. Продановић, *op.cit.*, стр. 140.

устав не мења новим, јединственим актом, већ да своју земљу уреди путем специјалних уставних закона.

Сазвао је тзв. „Преображенску скупштину“, која је заседала у Крагујевцу 1861. године, како би проширио и учврстио своју власт и донео низ закона. Проглашени су Закон о народној скупштини и Устројеније Државног Совјета 17. августа 1861. године. Већ у првој половини наредне године, донет је Устројеније Централне државне управе у Књажеству Србији. Уставну материју су регулисали и Закон о престолонаслеђу од 1859. године, Закон о народној војсци од 1860. године (који је замењен новим на скупштини) и Закон о чиновницима грађанског реда. Законом о устројству обштина и обштинских власти од 24. марта 1866. године, окончан је поступак доношења закона који су регулисали уставну материју.¹⁰

Законом о народној скупштини, Скупштина је углавном била сведена на саветодавну улогу, и ако је након Светоандрејске скупштине постала неопходан државни орган, по Михаиловој визији она није могла да буде носилац законодавне власти. Овим законом је било предвиђено постојање Велике и Обичне народне скупштине, са тим да је Велика скупштина била четири пута већа по броју посланика од Обичне. Она је била надлежна за избор кнеза, одобрење усвојења Престолонаследника и избор намесништва у време кнежевог малолетства. Обична скупштина се сазивала сваке треће године и њена улога је била искључиво саветодавна, међутим постојала је обавеза да се саслуша приликом промене државне територије, повећање данка и мењање устава. Председништво скупштине се састојало од председника, подпредседника и секретара, које је именовао кнез. Скупштина се свакако посматрала као државни орган без власти, чији је основни задатак био да обавештава владу и кнеза о народним потребама.

Најзначајнија промена је била извршена Устројенијем Државног Совјета, тако да је Савет и даље вршио законодавну власт са кнезом, али се примећивало да је однос снага био сасвим другачији. Наиме, саветнике је постављао кнез и они су и даље имали доживотни статус, али по овом закону, кнез је могао да их пензионише. Дакле, у новом односу снага између Савета и кнеза, они више нису били партнери у законодавној власти, већ је Савет чинио скуп послужних чиновика кнеза. Такође и даље су предлоге

¹⁰Небојша Ранђеловић, *op.cit.*, стр. 94.

закона могли да износе и чланови Савета и кнез, али ни један закон се није могао усвојити и ступити на снагу без дозволе самог кнеза.

Од уставних закона који су ступили на снагу може се издвојити и Устројеније Централне државне управе, по коме су министри директно одговарали кнезу, као непосредни орган кнеза, који их је постављао и смењивао.

По Закону о устројству општина и општенски власти, општински закони су били: општински збор, општински одбор и општински суд. Општински збор је имао задатак да бира посланике и поверенике за Народну скупштину. Општински одбор је имао саветодавну функцију, док је општински суд имао најважнију општинску улогу тако што је вршио и судску функцију и функцију најниже полицијске власти. Многи аутори деле мишљење да кад би се сви ови закони посматрали као целина, могли би се назвати новим уставом. Свакако се са сигурношћу може рећи да су Уставни закони кнеза Михаила довели до стварања новог уставног поретка у Србији.¹¹

2.2. Спољна политика кнеза Михаила

Михаилов повратак на власт је већ био пропраћен са готовим програмом, са тим да му је главна мисао била рат са Турцима. И ако је његов отац 1815. године био побунио Београдски пашалук против султана, Михаилова амбиција је била много већа од свог оца. Његове намере су се састојале од тога да побуни цео Балкан, да се изврши коначно ослобођење балканских народа и да се створи једна велика југословенска држава, у којој би Србија имала предводништво.

У складу са својим циљевима, Михаило је себи поставио први задатак, који је био спремање свога народа за рат са Турцима. По његовој рачуници, такве озбиљне ратне припреме би трајале неколико година систематског рада. Спремајући се за рат, Михаило је сматрао да се треба престати са партијским размирицама и ујединити све Србе под влашћу једног владара. Схватајући да је народна будућност у игри, и да се Србија налази пред великим догађајима, народ је требао да прихвати диктатуру једног владара.¹² Формално гледано, кнез јесте делио законодавну власт са Саветом и имао је обавезу да

¹¹Небојша Ранђеловић, *op.cit.* стр. 95.

¹²Слободан Јовановић, *op.cit.* стр.146.

саслуша скупштину сваке треће године, али пре свега, Савет је био састављен од његових чиновника, а скупштина је првенствено била саветодавни орган, тако да је кнез, у ствари, држао сву власт у својим рукама.

Када се Михаило из Европе вратио у Србију, након шеснаестогодишњег изгнанства, био је изненађен лошем стању наше пољопривреде, ниским културним образовањем нашег народа, сиротињом и примитивном начину живота. Било му је јасно да је наследио вазалну кнежевину и да је му се на путу остваривања његових великих националних циљева налазе, не само Порта, већ и воља гарантних сила и њихови интереси. Због тога је кренуо у рад на дипломатском пољу Србије тако што је већ убрзо након што се вратио на престо, новембра 1860. године, послао Јована Мариновића да посети престонице неких гарантних сила.

Поводом ове Маринковиће мисије су била многа нагађања по питању њеног циља. Сматра се да је примаран задатак те мисије било утврђивање ставова дипломатских кругова Европе у време италијанског уједињења. Ова мисија је указала и на спремност Француске да подржи Србију по питању исељења Турака, али и на незадовољство Француске на неке самоиницијативне поступке Србије. Такође важна ствар ове Маринковиће мисије је био његов сусрет са руским министром спољних послова, кнезом Горчаковим, где су била разматрања питања промене устава, исељење Турака, али и питања националне политике и новчаних средстава који су била неопходна за њихово остваривање.

У складу са саветима гарантних сила и унутрашњих потреба земље, уследила је мисија Илије Гарашанина који се вратио у државну службу у Цариграду. Када се кнез Михаило вратио на престо, на почетку своје друге владавине, Гарашанин је постао председник Министарствог Савета и Министар иностраних послова. Под владавином кнеза Михаила, Гарашанин се бавио искључиво питањима спољне политике.

Основни циљ мисије Илије Гарашанина у Цариграду су били преговори са Портом о исељењу муслимана из Србије или њиховом стављању под српску власт. Наравно да је Порта овакве захтеве дочекала са много оптужби према кнезу Михаилу тако што је пре свега оптужила кнеза за стварање нетрпељивости Србије према Турцима, а нарочито је узимала за зло њено примање избеглица из Босне, Херцеговине и Бугарске. Још и пре почетка своје мисије, Гарашанин је изразио сумњу у њен успех, тако да је већа очекивања имао према њеним секундарних ефектима.

Као и у претходној мисији Јована Маринковића, и Гарашанин је у Цариграду утврђивао дипломатски положај Србије, путем јавних али и тајних контакта. Гарашанин је склапао тајне преговоре са Грцима, тако да је у току његове мисије, дошло и до склапања „Нацрта српско-грчке конвенције“. У том нацрту су разматрана питања сарадње у рушењу Отоманског царства, а између осталог, разматрана су и територијална питања као и ослобођење хришћана.¹³

Коначан договор са Грцима је одложен, међутим, резултати који су били постигнути оваквим преговорима су представљали темен за даљу заједничку акцију и сарадњу између Србије и Грчке.

Свакако је дипломатска активност уродила плодом тако што се тајним преговорима са Грчком и Црном Гором створила подршка потенцијалним покретима отпора и стварању нових буна на балканском полуострву. Планови кнеза Михаила за његове акције великих размера је зауставила његова погибија у Кошутњаку, маја 1868. године. Последице тог злочина, везане за даљи развој Србије, биле су огромне. Можда је најбоље о значају владавине кнеза Михаила говорио његов савременик и истакнут политичар тог доба, Илија Гарашанин. Гарашанин је истакао да сматра како је убиством у Топчидеру угашена нада за квалитетан политички развој Србије, а земља значајно уназађена.¹⁴ Несумљиво је да је Михаило био један владар са јасном дипломатијом и планом, који је као визионар био далеко испред свог времена, и који због тога није успео да оствари све своје постављене циљеве.

Долазило је до све већих и жешћих сукоба између Србије и Турске. Пример тадашње нетрпељивости се може огледати кроз једну баналну ситуацију, познатију као догађај код Чукур чесме, при чему су немири избили око тога ко има првенство приликом точења воде: да ли предност лежи код османских или српских поданика? Приликом свађе и гужве, једном турском војнику је била разбијена посуда за воду („тестија“), при чему је тај турски војник, разљућен, садистички тестијом разбио главу српском дечаку Сави Петровићу, и на смрт га претуко. Догађаји код Чукур чесме 1862. године интерпретирани су на разне начине у српској, па и у светској историографији. Заједничко гледиште скоро свих интерпретација је чињеница да је дипломатском акцијом и деловањем и српских и турских власти избегнут сукоб ширих размера, али да

¹³ Жељко Бартуловић, Небојша Ранђеловић, *op.cit.*, стр. 56-58.

¹⁴ Срђан Граовац, *op.cit.*

је сам догађај оставио дубок траг у српско-турским односима. Размере сукоба су казивале, међутим, да пуко задржавање пређашњег стања није могуће и да су нужни уступци српској страни. И ако је циљ Порте био да се такви уступци сведу на минимум, кнез Михаило и српска влада је у томе видела велику шансу да се из српских вароши исели преостали муслимански народ, али и да турски гарнизони напусте градове које су држали.¹⁵

Овим поводом је била сазвана конференција у цариградском предграђу Канлици, где се на последњем заседању, 23. августа, створио завршни документ конференције, односно Протокол конференције у Канлици. Тим протоколом су били регулисани српско-турски односи, ради остварења мира између ова два народа, при чему је било донето и шест мера којих се морају придржавати обе стране. Посебно важно, и по Порту болно питање, регулисао је члан 8. Протокола, где се изричито налаже хитна продаја имовине и иселјење муслиманског живља који је био настањен око градских зидина и у варошима.¹⁶

Наредних пет година кнез је константно тражио подршку великих сила за коначно протеривање свих турских, па макар и тих симболичних снага из Србије. Притисак је коначно уродио плодом 1867. године. Али Риза-паша, последњи београдски мухафис предао је кнезу Михаилу кључеве српске престонице. Поред српске, на београдској тврђави је била истакнута и турска застава. Од тада та застава је уз годишњи порез била једини и симболичан доказ турског суверенитета над Србијом. Наредних дана Турци су предали и остале градове. Несумњиво, поменути догађај представљао је велики успех српског кнеза, али део српске јавности, нарочито омладина, то тако није доживео. Сматрали су да је то само минималан добитак и да је кнез пропустио велику шансу да покрене велики ослободилачки рат.¹⁷

2.3. Јачање државе и политичке борбе

Током друге владавине кнеза Михаила Обреновића, Србија се налазила у наглом државном и друштвеном узлету. Може се приметити да су услови за пуну српску

¹⁵ Александар Ђорђевић, Небојша Ранђеловић, *Протокол конференције у Канлици*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Ниш, 2010., стр. 112.

¹⁶ Александар Ђорђевић, Небојша Ранђеловић, *op. cit.*, стр. 121.

¹⁷ Срђан Граовац, *op. cit.*

независност формирани баш у овом периоду, нарочито кроз спољну политику Србије. Сама лукава промена Турског устава (Устава из 1838. године) кроз више уставних закона кнеза Михаила чиме се дошло до значајних промена у уставном режиму земље, код Порте су изазвали незадовољство. За смиривање новонасталих напетости између Цариграда и Србије су биле укључене и дипломатије гарантних сила. Србија је бранила свој поступак, поступајући уз савете страних дипломата, позивајући се на Четрнаести протокол Париског конгреса и тиме је образлагала да султанова суверенска права нису угрожена.¹⁸

Због свог вазалног положај Србија је била принуђена да поштује међународне уговорне односе које је Турска имала са другим државама, међутим сада је имала могућност да и сама склапа такве међународне споразуме, чиме је извршено проширење фактичког суверенитета на скоро све области. Када је дошло до узимања градова 1867. године уз вешту дипломатију пре свега Јована Ристића, процес осамостаљивања Србије је достигао свој врхунац. Наиме, дошло је до низа међународних догађаја услед чега су градови који су се налазили у турским рукама, прешли у српске.

Кнез Михаило, као европски образован љубитељ науке и књижевности, трудио се да изврши препород Србије и на унутрашњем плану, првенствено у области просвете и културе. Током његове владавине, између осталог, прихваћен је Вуков рукопис и почела је изградња Народног позоришта.

Унутрашњу политику Србије су пратиле сви неизбежни проблеми брзог развоја, наиме новонастали бирократски апарат је сада представљао озбиљну сметњу ширењу нових идеја и визија о даљем развоју државе, какву су почели да имају људи у складу са развојем интелигенције.

Млади либерали, или такозвани светоандрејци, у држави кнеза Михаила су видели погодан пут за развој либералних идеја. Иако су по образовању свакако били предодређени за висока места у државној администрацији, млади либерали су углавном били под присмотром или у емиграцији, обично у Војводини, чему је и погодовало стварању и јачању покрета “Омладина”. Овај покрет се углавном посматрао као ванскупштинска опозиција, међутим било је многих покушаја да своје идеје остваре кроз

¹⁸Жељко Бартуловић, Небојша Ранђеловић, *op.cit.*, стр.58.- 59.

Скупштину.¹⁹ Омладина се формирала у уједињену странку војвођанских и српских либерала, који заједно постају отворена опозиција против Михаиловог режима.

Опозиционо деловање почело је да се јавља и кроз институцију Скупштине, и ако је тадашња њена надлежност била искључиво саветодавна, представљала је добро место за изношење опозиционих идеја. Неретко је морао и сам кнез да им се супротставља како би се спречило ширење таквих идеја и јачање опозиције. Један од примера таквих идеја које су снажно биле изношене на скупштини је и залагање Тодора Туцаковића за слободу штампе 1861. године, који је убрзо након тога, под притиском, морао да напусти посланичко место. Такође, на скупштини је група посланика 1867. године захтевала да се Скупштини преда део законодавне власти, да се појединим чиновницима омогући избор за посланике, као и да се посланички имунитет не ограничава.²⁰

Наравно да сви ови захтеви нису били усвојени, али су они били јасни показатељ тадашњих ставова који су створени из новонасталих друштвених промена у земљи. Са друге стране јасно је да је претходно настали свеобухватни апсолутизам над претежно неписменом становништву, био једини начин државног уздизања и напретка, али последице таквог напретка указују да, услед промена насталим из таквог неопходног апсолутизма, он ће ипак имати ограничено трајање. Наиме, апсолутизам сваке врсте има ограничен домет и ограничено трајање, и ако се некад јавља као условљавајући фактор развоја.

2.4. Погибија кнеза Михаила

Пут Србије ка напретку је нагло прекинуто погибијом кнеза Михаила 29.маја 1868. године. Опште је познато да је његов политички режим везан за унутрашњу и спољну политику земље, са собом повлачио противнике на сваком кораку, међутим сада се Михаило нашао на неодобравања и у погледу његове нове женидбе за његову изабраницу Катарину. Један од главних разлога зашто би овај брак био тешко прихваћен и данас, камоли у Србији 19. века, је чињеница да је Катарина била ћерка његове сестре

¹⁹Жељко Бартуловић, Небојша Ранђеловић, *op.cit.*,стр. 59.

²⁰Небојша Ранђеловић, *op.cit.*,стр.96-98.

од стрица. Наравно да је један такав брак изазвао снажна противљења народа. Михаило се није никад налазио у толико неповољном положају као пред крај своје владавине.

Са унутрашњег гледишта, имао је два противника: Карађорђевића и Омладину. Питање је само било шта би се десило након кнеза Михаила? Да ли би Карађорђевић надјачао Омладину, па на престо вратио своју династију или би Омладина победила Карађорђевића, па прогласила републику? Наравно са друге стране није смело да се заборави ни могућност да династија Обреновића ипак остане на власти, преко малолетног Милана, који је био унук Јеврема Обреновића, односно брат Михаилове изабранице Катарине.²¹

Упркос постојању многобројних противника, који је са собом повлачио нагли узлет младе државе и необразованог народа, неповољног политичког положаја, противљењу народа поводом нове женидбе, чак добијањем непотписаних писама упозорења, кнез није веровао да постоји Србин који би кренуо против његовог живота онда када се он спрема за народно ослобођење. Кнез је дошао у Топчидер 29.маја 1868. године, када је кренуо у шетњу Кошутњаком у присуству три жене: Катарине, њене мајке Анке и кнежеве стрине Томаније. Кретали су се узбрдном стазом која је, по његовој наредби, била скоро просечена, и за коју обичан народ није ни знао. Дубоко у Кошутњаку, услед шуме, наоружани револверима и ханџарима, дочекала су га и убила три човека: Коста Радовановић, Лазар Марић и Станоје Рогић.²² Томанија је неповређена побегла са места злочина и прва пренела вест о трагедији. Катарина је била лакше рањена, а њена мајка Анка је страдала у неуспешном покушају да заштити кнеза својим телом. Након убиства, атентатори су кнезу Михаилу, са садистичком мржњом, ножем искасапили лице.

Вођа завере, Павле Радовановић се припремио да на знак о кнежевој смрти, крене за Београд, где би са осталим завереницима наставио започету акцију о преврату, извршењем даљим убиствима министра војног Блазнавца и министра унутрашњих послова Христића. Међутим, у тој акцији га је неочекивано претекао Илија Гарашанин, за кога је вест о смрти кнеза био јасан знак преврата и који је, сматрајући да се првенствено мора спасити законита влада, стигао је у Београд пре Радовановића. Гарашанин је одмах сазвао министарску седницу и за тили час су и војска и полиција

²¹ Слободан Јовановић, *op. cit.*, стр. 28.

²² Слободан Јовановић, *op.cit.*, стр. 434.

биле стављене у приправност, тако да није било места више никаквим изненађењима.²³ Када је стигао у Београд, Радовановић је био принуђен да одустане од даље акције за преврат. Ефикасно је био онемогућен очигледно планиран преврат, а атентатори и њихови помагачи су убрзо били ухапшени. Током суђења, убице су сами признали намеру да преузму власт и прогласе републику.

Након погибије кнеза, на министарској седници коју је сазвао Гарашанин, одлучено је да престо остане упражњено будући да Михаило није имао законитих директних потомака, и да је тако било прописано тадашњим прописима закона о наследству престола из 1859. и закона о народној скупштини од 1861. године. Као наследник династије Обреновића би могао бити малолетни Милан, који је додуше потицао из бочне линије породице, односно који је био унук Јеврема Обреновића, рођеног брата кнеза Милоша. Такође је било нужно изабрати намесништво које ће вршити кнежевску власт до избора кнеза, или до његовог пунолетства, ако је малолетан. Одговоре на сва та питања је требала да реши Велика народна скупштина, која је била сазвана 20. јуна 1868. године у Топчидеру.

Одмах након убиства, кнежевску власт је почело да врши привремено намесништво, које су по функцији чинили председник Државног савета Јован Мариновић, министар правде Рајко Лешјанин и председник Касационог суда Ђорђе Петровић. Упркос формираног привременог намесништва, стварна власт се налазила у рукама министра војног Миливоја Блазнавца. Искористивши свој положај и решивши да питање о престолу реши он лично, Блазнавац је са војском је изгласао малолетног Милана за кнеза. Скупштина, која се налазила под опсадом, је само могла да озакони и потврди једно већ успостављено фактично стање. Слично је било и са именовањем намесништва, тј. једногласно су били изгласани за првог намесника Миливоје Блазнавац, за другог Јован Ристић, а за трећег Јован Гавриловић.²⁴ Томанија је своју унуку Катарину, некадашњу вереницу кнеза Михаила, за само неколико месеци после његове смрти, удала управо за Блазнавца. Тим браком осигурала је положај свог унука Милана и династије Обреновић.

Јасно је да је једини посао Топчидерске скупштине био то да, под војном опсадом, констатује оно што је министар војни сам одлучио и већ успоставио у Србији. На тој

²³ Слободан Јовановић, *op.cit.*, стр. 435-436.

²⁴ Жељко Бартуловић, Небојша Ранђеловић, *op.cit.*, стр. 60.

скупштини је већ била почела припрема за стварање новог устава, а приступило се његовом доношењу на Великој народној скупштини 10. јуна 1869. године у Крагујевцу.

3. РАЗВОЈ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА У СРБИЈИ ДО 1865. ГОДИНЕ

Посматрајући развој кривичног поступка у нашој земљи морамо проучити и почетне норме на којима се формирала и усавршавала судска пракса, учећи на својим грешкама и стварајући нова решења, тако што се прилагођавала околностима и времену у коме се налазе.

Тако се јавља потреба да се прикаже на које начине се судило у кривичним делима у Кнежевини Србији и пре кодификације, као и како се развијало кривичнопроцесно право. Историјско правна наука се често среће са потребом да ослика неки период људског друштва за који нису остављени писани трагови, а којим би се објаснили развој, усавршавање и како се дошло до данашњег решења за једним друштвеним уређењем којем је цео тај развој претходио.

Извори кривичног права у Кнежевини Србији, педесетих година, били су поједини закони, устројства, уредбе, решења и укази, као и њихове допуне, измене и објашњења. У ситуацијама када су били присутни недостаци изричитог законског наређења, својство извора су имала и упутства надлежног министарства, постојећи обичаји као и „глас савести и здравог разума“ судија. По питању малобројних кривичноправних прописа, који су били донети током прве владе кнеза Милоша, тешко би се могло рећи да су остали на снази приликом његовог одласка из Србије. Тачно је да они нису били ни изричито укинута уставобранитељским режимом, али, стварањем нових околности у земљи, они су просто постали превазиђени. Уосталом, нова власт је и кроз законодавство настајала да укаже на потпуни раскид са дотадашњим начином владања.²⁵

Непотпуност кривичног права се огледало и кроз чињеницу да су, нарочито до доношења тзв. Полицијског закона из 1850. године, кривичноправне норме биле расуте по различитим изворима права, тј. правним актима који често уопште нису имали за циљ

²⁵ Драган Николић, *Кривични законик Кнежевине Србије*, Градина, 1991., стр. 37.

инкриминацију одређених понашања, већ су само регулисали друге друштвене односе и стања. Закон о воени од 31. октобра 1839. године, је први потпунији кривичноправни извор са почетка уставобранитељског режима, и један од првих важнијих правних аката донетих након абдикације кнеза Милоша. Њиме су постављене основе војнокривичног права и од тог тренутка се војно кривично право почиње издвајати и развијати као посебна област кривичног права. За кривично право уставобранитељског периода значајан је и закон који је донет 26. јануара 1840. године под називом Устројеније судова окружни. Овај закон је претежним делом организационе природе, али садржи неколико чисто кривичноправних прописа који су, све до доношења Кривичног законика, били камет темељац кривичног права и правосуђа. У њему је први пут учињен покушај одређивања свих дела која би била обухваћена под појмом „кривица“. Значајан извор кривичног права је и Уредба о кажњењу крадљиваца и лопава, донета 1845. године, са циљем да се прекине благо кажњавање лопова. Будући да ова уредба није дала очекиване резултате, након две године од њеног доношења, донет је и Кривични закон за поаре и крађе, који је садржао стоже казне. Ова уредба и закон, донети су на основу предлога министара унутрашњих послова, Илије Гарашанина, који је у Савету инстистирао да је број крађа у сталном порасту зато што су судови слабо кажњавали крадљивце. Највећа Гарашанинова законодавна дела, из уставобранитељског периода, су, пре свега Полицијска уредба и Полицијски законик из 1850. године.²⁶

3.1. Кривични поступак у Србији до повратка Обреновића 1859. године

Србију је вазални статус ограничавао у самосталном законодавству, тако да кнез није могао самостално приступити кодификацији без одобрења Савета. Занимљива је чињеница да је рад на доношењу кривичног законика почео још за време прве владавине кнеза Милоша, у исто време када је започет и рад на Грађанском законнику, али да се до Грађанског законика за Кнежевину Србију дошло још 1844. године, док се друга стављала по страни. Изговор Савета за стајање у месту, по питању регулисања материје кривичног права, био је да је наш народ неискварен и да није склон криминалу, те да нам таква врста законодавства није ни потребна.²⁷ Свакако да је овакав изговор Савета био смешан и да је био свакако далеко од реалности. Криминалитет у Србији не само да је

²⁶ Драган Николић, *op. cit.*, стр. 38-42.

²⁷ Небојша Ранђеловић, *op. cit.*, стр.90

постојао него је био и у извесном порасту, посебно неких врста кривичних дела. То потврђују многобројни уставобранитељски појединачни правни акти, којима су предвиђене врло строге казне за извесна кривична дела, управо због тога што су она била у знатном порасту. Тако, на пример, у Уредби о казнењу крадљиваца и лопова од маја 1845. године се поштравају казне, јер се, како се каже у самој уредби “крађе и лоповлуци умножавају”.²⁸ Више имало смисла да се свете кнезу Милошу за сталне сукобе и нетрпељивости. Како се до кодификације није могло доћи регуларним путем, морало је да се пронађе неко друго решење, тако да је начин регулисања кривичноправне материје био помоћу многих различитих законских аката. Помоћу њих дошло је до одређивања надлежност полиције, раздвајања судске функције од осталих као и на формирање оптужне функције.

Доношењем Устава из 1838. године, дошло се до корених промена стања у земљи, које су биле пропраћене бројним изазовима за тадашње друштво. Првенствено је извршено ограничавање кнежеве власти, таком да је кнезу било признато наследност кнежевог престола, али са утврђеним начином његовог учешћа у законодавној, извршној и судској власти. Уставом се предвиђао Савет као државни орган који је са кнезом делио законодавну и извршну власт. Чланови Савета су имали функције које су биле доживотне и непокретне, а могли су бити смењени само након утврђене кривице и уз одобрење Порте.²⁹ Поред тога што није имао могућност да их смени, кнез је морао да за чланове Савета поставља своје противнике, тако да се постојањем овог органа постизао његов основни циљ, односно ограничавање кнежеве власти. Услед таквих новонасталих околности, кнез Милош је абдицирао са власти 1839. године, а слично је пао и кнез Михаило, током своје прве владавине, који је био приморан да напусти престо након извршење Вучићеве буне, о којој је већ било речи.

Начини уставобранитеља да регулишу кривични поступак, након доношења устава, је подразумевао доношење различитих прописа за регулисање ове материје. Будући да нисмо имали јединствен законски акт, који би на свеобухватни начин регулисао материју кривичног права, судовима је морало да се донесе упутство како да поступају у недостатку закона. Донета је била и Уредба о поступању судова при кривичном суђењу по законима, а у одсуству истих, по здравом разуму и својој савести

²⁸ Драгослав Јанковић, Мирко Мирковић, *Државноправна историја Југославије*, Београд, 1984., стр. 155.

²⁹ Војислав Ђурђић, Небојша Ранђеловић, Горан Илић, *Српско државно тужилаштво 1804- 2004.*, Правни факултет Ниш, 2004., стр.36.

до 21. јуна 1852. године. Како у Србији до доношења ове уредбе није важио принцип легалитета, односно да нема кажњивог дела нити казне без прописаности у закону, законодавац, увидевши такав пропуст, у Пропису о судијама (21. јуна 1852. године) одређује да „у оним случајевима за које прописани закон или уредба казнителних нема“ судије ће по „здравом разуму и совјести својој кривце осуђују.“³⁰ Тако да се кривичноправна мерија регулисавала на алтернативне начине, како путем измењених и допуњаваних подзаконским и законским актима, који су били још из времена пре Устава из 1838. године, тако и путем нових закона који се првенствено доносили према објекту заштите, али и суђења на основу здравог разума у одсуству законских норми.

Кривично законодавство у уставобранитељској држави се доносило у складу са важним објектом заштите, који у том периоду није било лице или имовина, већ сама држава, у свом све напреднијем настајању.

Војска, која чини државни ослонац и може се сматрати чуварем стабилности постојећег државног система, је одувек чинила снажан ослонац у остваривању интереса владајуће класе и као таква, била је увек третирана као посебна јавна институција сваке земље.³¹ Имајући у виду тако битну улогу војске, јасно је зашто је држава посвећивала посебну пажњу њеној организацији, ефикасности и заштити. Кнез Михаило је увео општу војну обавезу за све војноспособне мушкарце од двадесет до педесет година. Циљ је био формирати јаку војну силу која је свакако чинила предуслов за реализацију основног Михаиловог плана, а то је, ослобођење Србије из вишевековног турског ропства и њиховог коначног протеривања са балканског полуострва. Млада држава у развоју је морала да посвети посебну пажњу задовољавању многобројних војних потреба, те се нужно дошло и до наглог развоја оружане силе, што је са собом је повукло и формирање посебног војног кривичног законодавства. Војно државно право се брже развијало од настанка стајаће војске, јер су се тада војне потребе умножиле, па је стварање нових и сталних војних прописа постала нужност.³² Када је 1839. године била завршена кодификација војног кривичног права и био донет “ Закон Воени”, војно кривично право се раздваја и формира као посебна област кривичног права. Овим законом се дошло до детаљног регулисања војне кривичноправне материје, казнена

³⁰ Драган Николић, *op.cit.*, стр. 45.

³¹ Љ. Лазаревић, *Кривично право југославије (Посебни део)*, Београд 1995., стр. 117.

³² Др Тома Живановић, *Основи војног кривичног права*, Општи део, Београд 1924., стр. 9.

политика и систем санкција.³³ Једина преостала ствар регулисања, која се из овог закона није могла закључити, је била организација војних судова. До тога се дошло у једном другом пропису, који се звао „Устројеније гарнизонаго воинства” од 1841. године, којим су нешто ближе одређени организација, састав и надлежност војних судова.³⁴

Законски акт којим се дошло до детаљнијег регулисања судског апарата је био “Устројение судова окружни”. Њиме је делимично обухваћена и материјалноправна и процесноправна материја, а регулисани су врсте и начин извршења казни.³⁵ Овај законски акт је представљао ослонац кривичноправне материје, јер се његовим одредбама формирао тадашњи кривични поступак. Истог дана када је био донет овај закон, донет је и Устројеније Великог или Апелационог суда. Апелациони суд, у оквиру својих надлежности, разматрао је пресуде окружних судова и могао је да их потврди, укине или врати на поновно суђење. Године 1846. “Устројенијем Врховног суда” успостављена је и последња судска инстанца.³⁶

Стварањем уредби и закона који су регулисали надлежност полицијских органа, указало је на јасно одвајање прекршаја од кривичних дела, као и одвајање поступака у вршењу оптужне и извршне функције у кривичним делима. Дефинисани су били и преступци полиције, којима су детаљно регулисани најчешћи преступи, али и процесна правила као што су: присилно довођење, полицијски притвор, сведочење, ислеђивање, изрицање и извршење казне.³⁷

Кривични поступак у Србији до повратка Обреновића, у периоду уставобранитељског режима, сналажљиво је изградило законодавство, које је даље формирало озбиљне државне апарате и стабилан ослонац за даљи развој државности земље.

3.2. Од повратка Обреновића до Закона о кривичном поступку из 1865. године

³³ Војислав Ђурђић, Небојша Ранђеловић, Горан Илић, *op.cit.*, стр. 42.

³⁴ Милош Гојковић, *Историја југословенског војног правосуђа*, Београд 1999., стр. 11.

³⁵ Војислав Ђурђић, Небојша Ранђеловић, Горан Илић, *op.cit.*, стр. 42.

³⁶ Војислав Ђурђић, Небојша Ранђеловић, Горан Илић, *op.cit.*, стр. 44-45

³⁷ Небојша Ранђеловић, *op.cit.*, стр. 91.

Након повратка кнеза Милоша Обреновића на престо, за разлику од уставобранитељског периода, сада предлог за доношење кривичног законика је први предложио Савет, по својој иницијативи. Општи део кривичног законика је кнез одобрио 1859. године, а општи и специјални део су заједно донети 29. марта 1860. године, као Криминални (Казнителни) законик за Књажество Србију. Овај законик је у Србији први пут увео принцип легалитета, који је и данас темељ модерног кривичног права, по коме нико не може бити кажњен за понашање које законом није предвиђено као кривично дело, нити казном која није предвиђена у закону.³⁸ Кривични Законик Кнежевине Србије има четрдесет и пет глава, унутар којих се налази 397 параграфа. Садржински, овај закон је био подељен на три дела (части): О казнењу злочинства и преступљења у опште (част 1), О казнењу злочинства и преступљења понаособ (част 2) и О казнењу иступлења (част 3).

Казнителни законик се приближавао ондашњим европским кривичним законодавствима, а највише пруском, баденском и француском.³⁹ Њихове најзначајније сличности су се огледале у томе да Казнителни законик је усвојио тројну деобу кривичног дела по тежини, тј на злочине, преступе и иступе. Закон је такође разрадио главне кривично правне институте на урачунљивост, отежавајуће и олакшавајуће околности, покушај, саучесништво, стицај, поврат и застарелост.

Материја је у сва три дела била подељена по главама. Законик у општем делу разликује категорије млађих и старијих малолетника, и у складу са тим, опредељује и начине њиховог кажњавања. За млађе малолетнике се узимао узраст од 12 година. Најстрожа казна која се могла изрећи млађим малолетницима, узраста од 12 до 15 година, је десетогодишњи затвор. Старијим малолетницима, који су обухватили узраста од 16 до 21 године, могле су се изрећи највише две трећине казне предвиђене законом, а у случајима да законом предвиђа смртне казне, може им се досудити двадесетогодишња робија.

Уводна правила овог закона садрже законску дефиницију за три врсте кривичних дела (злочине, преступе и иступе), као и начело да нема кривичног дела без његове прописаности у закону, али и то да непознавање закона никога не оправдава. Такође је у уводу обухваћена забрана изручивања Србина странај власти, одредбе о временском,

³⁸ Драгослав Јанковић, Мирко Мирковић, *op. cit.*, стр. 155.

³⁹ Војислав Ђурђић, Небојша Ранђеловић, Горан Илић, *op.cit.*, стр. 54.

просторном и персоналном важењу Законика, те о неvezаности кривичне одговорности и права оштећеног на накнаду штете проузроковане кривичним делом.⁴⁰

У општем делу су предвиђене и врсте кривичних санкција, којих има 12, а ту су спадале: смрт, робија, заточење, затвор, лишење звања, новчана казна, бој (телесна казна), губитак грађанске части, одузимање предмета, забрана вршења занимања, протеривање и полицијски надзор.

У другом делу Законика је детаљно била регулисана материја посебног дела кривичног права, тако што су кривична дела била сврстана у 23 основне категорије. У набрајању кривичних дела, морамо поменути и једно кривично дело које је било специфично за нашу земљу, а то је хајдучија. Наиме, ово кривично дело је веома често било у епидемијској размери и својствено за ондашњу Србију, тако да му је посвећена посебна пажња. Хајдук који би учинио неко злочинство, подлегао би смртној казни, а такође, строге кривичне санкције су биле предвиђене и за разне облике јатаковања. Због хајдучије у појединим окрузима би неретко било проглашавано ванредно стање, под каквим околностима је суд могао да изриче специфичне санкције као што су рушење хајдучких и јатачких кућа и расељавање њихових породица.⁴¹

Закоником од 1860. године су установљени и потврђени принципи који чине садржину и савременог кривичног права. Тако је принципом легалитета стављено ван снаге некадашње правило да судије, у присуству законских рупа, суде по савести и принципима морала. Закоником се грађанима Србије пружила правна сигурност, али њиме се пружала и заштита суверености српске кнежевине. Тако се, на пример, шестим параграфом прописује да: „Ни један Србин се неће издавати страниј власти да га она испитује и казни за дела који би овај учинио било у Србији, било у станој држави.“⁴² Саставни део Законика је и „Уводни закон“, који га прати још од првог Пројекта из 1857. године. У својој коначној верзији има девет параграфа и скоро је идентичан садржаја са овим из 1857. године. Њиме се, пре свега, одређује време ступања на снагу Законика, као и његов однос према дотадашњем важећем кривичном праву Србије.⁴³

⁴⁰ Драган Николић, *op. cit.*, стр. 99.

⁴¹ Драгослав Јанковић, Мирко Мирковић, *op. cit.*, стр. 155-156.

⁴² Небојша Ранђеловић, *op. cit.*, стр. 100.

⁴³ Драган Николић, *op. cit.*, стр. 98.

Коначно, 10. априла 1865. године, долази се до регулисања тока кривичног поступка, прецизирању процесних субјеката и процесних радњи, доношењем Законика о поступку судском у кривичним делима.

4. ЗАКОНИК О КРИВИЧНОМ СУДСКОМ ПОСТУПКУ ИЗ 1865. ГОДИНЕ

Законик о кривичном судском поступку је донет у априлу 1865. године, а касније је допуњен Законом о пороти из 1871. године. Значај овог Законика је неспорив будући да су у њему уведени и дефинисани појмови који су се и до тада примењивали у постојећим кривичнопроцесним правилима, али нису били детаљно законски регулисани. Такође о његовом значају може сведочити чињеница његове дуговечности, имајући у виду да је примењиван, уз незнатне измене и допуне, све до уласка Србије у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца.

Како је Тома Живановић изложио у својој књизи, прегледом Казнителног законика за Кнежевство Србију из 1860. године, општи утисак је да садржи бројне противречне и нејасне одредбе, као и да њиме није дошло до задовољавајућег одређивања општих кривично правних појмова.⁴⁴ Као последица тога јавила се потреба за стварањем новог закона којим ће се ближе постићи кривично-правна и кривично-процесна заштита. Тако да је истовремено са казнителним законом био покренут и пројекат Закона о судском поступку у кривичним делима, који је био завршен маја 1860. године али он, како је Савет налазио бројне замерке овом пројекту, још увек није могао да се обелодани. Током друге владе кнеза Михаила, поново се покренула тема овог закона, те се одлучило да се темељно протумачи овај нацрт који је настао током друге владе његовог оца Милоша. До одобрења Законика о поступку судском у кривичним делима дошло се 22. априла 1865. године и представљао је скраћену верзију аустријског Законика о кривичном поступку из 1853. године.⁴⁵

Њиме је извршено свеобухватно регулисање тока кривичног поступка и прецизно су одређени процесни субјекти и процесне радње. У првој глави Законика су дата општа начела и правила кривичног поступка. Након одељка о општим правилима, у Законику

⁴⁴ Тома Живановић, *Основи кривичног права*, Београд 1921. године, стр. 44-45.

⁴⁵ Момчило Павловић, *Правна европеизација Србије 1804-1914*, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац 2008. године, стр. 231-232.

се долази до детаљне регулације тока кривичног поступка. Таква регулисана материја је садржала све сегменте кривичног поступка које познаје и данашње савремено право. Од великог значаја је и увођење институције државних тужиоца, где су прецизно дефинисани као један од носилаца оптужне функције.

Помоћу тумачења и анализирања овог законика о кривичном поступку из 1865. године, добијамо слику на који начин се судило у кривичним делима, као и како је текао развој кривичнопроцесне науке и њене примене у пракси.

4.1. Судство у Михаиловој Србији

Систем организације судова какав је био формиран у време уставобранитеља, задржан је и током друге владавине кнеза Милоша и Михаила Обреновића. Једна од новина је било Устројеније Трговачког суда чиме се извршило оснивање Трговачког суда, одмах након повратка кнеза Милоша на власт. Захтеви за увођење трговачког законодавства јавили су се током уставобранитељског режима. Послови су увелико били разгранати, нарочито београдских предузетника, што је створило потребу да се ти послови и законски осигурају. Дошло је до реализације тих потреба одмах након повратка Обреновића, формирањем Трговачког суда и доношењем трговачког закона.⁴⁶ Будући да је ово законодавство било ново, поседовало је велики број недостатака, али је свакако представљало велики корак напред у овој правној области. Још за време друге владе кнеза Милоша, почетком 1860. године, поред овог закона донети су и Законик о поступку судејском у грађанским парницама и Казнителни законик за Књажество Србију.

У доба Михаилове Србије, донет је и читав низ закона, уредби или решења, који су посредно или непосредно, утицали на побољшање постојећег правосудног система. Важно је поменути да на развој правосудног система, поред нових прописа и законске регулације, значајно су утицале и кадровске промене. Последњи неписмени судија је пензионисан још 1862. године, тако да у судству више није било неписмених људи. Пребацивањем мањих парница на судове опште надлежности, значајно се упростило и растеретило судски поступак. Наравно да су судови и даље били пренатрпани

⁴⁶ Небојша Ранђеловић, *op.cit.*, стр. 98-99

предметима, али број парница је био значајно смањен.⁴⁷ Министар правде је објашњавао у скупштини 1864. године да је, између осталог, последица нагомиланих предмета по судовима и то што „већи саобраћај и трговина доносе са собом и веће сударе и заплете у узајамним односима између људи“, али и чињеница да Србија, као млада земља у развоју, мора често да доноси нове законе, које судијама и судском особљу није лако савладати.⁴⁸ Међутим, и поред ове нуспојаве, ефекат нових мера био је видљив, пре свега, судило се доста брже него раније.

Током уставобранитељског режима, увођењем нове бирократске организације државе, посебно судства, одједном су се, и то у великом броју, појавили заступници пред судовима, тј. адвокати. Појавом тих првих адвоката у Србији, заступници странака пред судом су само у врло ретким случајевима били школовани правници. Тадашњом адвокатуром су се углавном бавили чиновници, не искључујући ни саме судске чиновнике. Уставобранитељска влада је, основано, веровала да се нагомилавање парница у судовима јавља управо због тих нестручних адвоката, сматрајући их главним кривцима за пренатрпаност судова, који због своје невештине и несавесности сами започињу и продужавају парнице и онда када нема разлога за то. Са друге стране, влада је сматрала да судски чиновници, који су у исто време обављали послове адвоката, су занемаривали послове на које су постављени, кршећи тиме углед државне службе. Због свега тога је кнез са Саветом, октобра 1843. године, донео решење да се свим чиновницима забрани заступање странака пред судовима, писање тужби, жалби, одговора, итд. Та забрана је несумњиво била оправдана и делотворна. Међутим, таква забрана сама по себи није могла да реши новонастали проблем, јер адвоката, тј. школованих правника, у земљи готово да није ни било, а поводом новоформираног државног апарата, они су постали готово неопходни.⁴⁹

До побољшања судске организације донекле је утицало и законско регулисање положаја адвоката. Формиран је Закон о правозаступницима, фебруара 1862. године, који је увео веома значајне мере. По том закону, пре свега, правозаступници су морали да имају завршен правни факултет и положен правозаступнички испит. Како се наводи у члану 14. (§. 14.) Закона о правозаступницима: „Онаи коме је испит рђав испао, истеклом једне године има право онако исто, као и први пут, тражити да се на ново

⁴⁷ Небојша Ранђеловић, *op.cit.*, стр. 98.

⁴⁸ Драгослав Јанковић, Мирко Мирковић, *op. cit.*, стр. 178.

⁴⁹ Драгослав Јанковић, Мирко Мирковић, *op. cit.*, стр. 177-178.

испитуе. А ако и по друге пут положи рђав испит, може опет по истечено време, једне године, тражити да и по трећи пут испит положи. Ко и по трећи пут добар испит не положи, не може више захтевати да га полаже.“ На основу овог члана можемо приметити да су постојале јасне законске границе и да су лица која су имала завршен правни факултет, максимално могли да правосудни полажу три пута.

Овим законом су били и прецизно одређени услови полагања испита, тако, на пример, видимо у члану 11. Закона (§. 11) у коме стоји: „Испит се држи у неканцеларијско време, и то у згради касационог суда. Испит се полаже најпре усмено, па потом писмено.“ У складу са чланом 22. (§. 22) Закона из 1862. године: „О постављењу правозаступника, министар правде извештава све судове и ставља то у званичне новине, и заводи таквога у списак правозаступника, који ће при канцеларији министарства водити.“⁵⁰ На основу цитираних чланова закона можемо уочити да су право на заступање пред судовима имали они који су, у складу са испуњеним условима, добили и одобрење од стране Министарства правде на правно заступање и адвокатско звање.

Границе заступника пред судовима су биле прецизиране и јасне, како би се што боље уредила и ова грана поступка и спречиле злоупотребе, али и заступања од стране нестручних и неадекватних кадрова.

4.2. Општа начела и правила кривичног поступка

Општа начела и правила кривичног поступка су дата у првој глави Законика из 1865. године. Код њега се, на сличан начин као и код Казнителног законика из 1860. године, објашњава принцип легалитета. Принцип легалитета, односно законитости, укратко се може објаснити кроз познати латински цитат: „*nullum crimen nulla poena sine lege*“, што у преводу значи да „нема кривичног дела ни казне без закона.“ Овај принцип представља основни и најважнији принцип кривичног права, али је такође и принцип који прожима и све остале гране права на којима почива модерно законодавство.

⁵⁰ Зборник закона и уредба изданих у Кнежеству Србији од почетка до краја 1865. године, Београд, штампа и издање државне штампарије, 1865, *Закон о правозаступницима*, 1862. године.

Кроз наредне параграфе се дефинишу вишестепеност судског поступка и формулишу се надлежности судова у појединим степенима одлучивања. У складу са чланом 4. (§ 4) овог Закона, истражне радње се воде по „службеној (званичној) дужности, где законом није другачије наређено“ и, у складу са чланом 5 (§ 5), сви надлежни званичници који су задужени за кривично гоњење, су дужни „старати се да невини не буду гоњени, а повини да не избегну заслужену казну.“ Члановима §. 6. и §.7. одређено је да ће се за „Приватна злочинства и преступљења... судови ће само на тужбу полицијске власти ислеђивати и пресуђивати“ док се кривична дела и преступе чиновника „у званичној дужности, ако би се под суд дали, суд ће ислеђивати на тужбу правителственог правобранитеља, или од дотичног Министра за то одређено лице.“

У случају да се током ислеђења неког грађанскоправног спора открије неко кривично дело, које се ислеђује по службеној дужности и у вези је са грађанским питањем које се ислеђује, суд ће иследити и пресудити оба предмета заједно, осим у случајевима када то није могуће. У члану 8. Законика се наводи да се ово се нарочито односи ако је предмет ислеђења накнада штете, јер је тада суд у обавези да оштећену страну упутити на грађанску парницу.⁵¹

Закоником о поступку судском у кривичним делима из 1865. године, законодавац је предвидео и право окривљеног на одбрану, које и данас представља једно од основних људских права модерног законодавства. Омогућавањем овог права, окривљеном се даје шанса да се супротстави оптужби. У члану 11 можемо видети став овог закона везаног за право окривљеног на одбрану. У њему је прописано да „оптужени може, а у неким случајевима и мора, имати браниоца“, а такође се одређује и да „браниоци могу бити јавни правозаступници и сви који су правословне науке свршили, а нису осуђени на безчастеће казне, нити се налазе под ислеђењем због дела, која такве казне доносе, или се за бешчастеће сматрају.“⁵²

У општим правилима овог закона долази се и до утврђења и правила о важењу рокова и начину њиховог рачунања. Утврђена су и процесна начела усмености и јавности кривичног поступка, као и правила када „ислеђење и суђење кажњивог дела, као и извршење пресуде, што се казне тиче престаје.“

⁵¹ Војислав Ђурђић, Небојша Ранђеловић, Горан Илић, *op.cit.*, 59-60.

⁵² *Законик о поступку судском у кривичним делима* из 1865. године

4.3. Ток кривичног поступка

Након одељка о општим начелима и правилима кривичног поступка, у Законнику се детаљно регулише и ток кривичног поступка. То је учињено кроз 26. глава, односно кроз 340 параграфа. Таква регулација кривичноправне материје је садржала све сегменте кривичног поступка које познаје и данашње право. Ту спадају: мере за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку, поступак пред првостепеним судом, односно подела на претходни кривични поступак и главни кривични поступак, поступак по правним лековима, повраћај изгубљених права, поступак пред странцима и пресудама страних судова, и коначно, завршне одредбе. Истражујуће и ислеђујуће власти су по правилу били кметови, среске и окружне полицијске власти и окружни судови. По правилу, у преткривичном поступку, истражне радње за кривична дела која се гоне по службеној дужности, по правилу су предузимали полицијски органи. Међутим у важним и сложеним случајевима, полиција одмах на почетку ислеђења доставља предмет суду, који је даље одређивао судију за ислеђење и подношења тужбе. Дакле, по овом законнику, функцију кривичног гоњења вршила је полиција или посебан ислеђујући судија, који је истовремено имао статус државног тужиоца.⁵³

Општи појмови претходног ислеђења, које предузимају полицијски органи, осим у случајевима предвиђени у претходно поменутом члану (§ 22), формиран су у шестој глави закона. Полицијски органи су били у обавези да о свакој истражној радњи саставе записник, односно протокол, а окривљени је уживао право да, на његов захтев, може добити поменути протокол на увид, и да га потпише. Законик је предвиђао и могућност да, уколико је окривљени неписмен, по члану § 52, то мора бити напоменуто у полицијском протоколу. У шестом делу овог законика, била је регулисана и материја на основу поступка по анонимним дојавама, као и обавеза полицијских органа власти да своје радње предузимају у присуству сведока, ради заштите окривљеног. У склопу истражних радњи, закоником су биле предвиђене и вештачење, претрес стана, ствари и лица, истраживање писама и испитивање сведока. Ове поменуте радње су могле да буду предузимане самоиницијативно од стране власти која и руководи истрагом, а то су

⁵³ Војислав Ђурђић, Небојша Ранђеловић, Горан Илић, *op.cit.*, стр. 60

углавном биле полицијске власти, осим у случајевима који су предвиђени чланом 22. закона.⁵⁴

Тужба полицијским властима, могла је бити поднета и од стране приватног тужитеља, и то за „злочине и преступљења, која се по Казнителном закону само на тужбу приватног лица ислеђивати и казнити могу“ (§ 31). Такође, како је већ наведено у овом раду, за кривична дела која су учинили чиновници у „званичној дужности учинили“ поступак може покренути „правителствени правобранитељ“. Разлика између тужби коју подносе приватни тужиоци и правобранитељи, огледа се у томе правителствени правобранитељ ће тужбу поднети директно суду и тиме се, у овом поступку, искључују полицијске власти. Даље, разлике се огледају и у томе што ће правителствени правобранитељ преузети активну улогу и приликом радњи дослеђења али и припрема за коначни претрес, што је директно објашњено чланом § 192 овог законика. Након окончања истражне радње, постоје два смера даљег тока ситуације. Наиме, један смер може бити да се од стране ислеђујуће власти, установи да су се стекли услови да се одустане од ислеђења, или да се оно прекине, па ће се даље, а у складу са чланом 29, о томе саставити полицијски протокол и заједно са њим, предмет ће бити одложен у архиву. Ако се пак, по окончању истражне радње, установи да је кривица довољно доказана, тужба се даље предаје суду, заједно са свим сачињеним протоколима и скупљеним доказима током истражње радње.⁵⁵ Након што би размотрио тужбу, суд би у даљем поступку, уколико донесе одлуку да су испуњени услови да се окривљеном суди, доносио решење о томе, те би тиме окривљени постао оптужени. Такође овим решењем се одлучивало да ли ће се оптужени бранити из притвора или са слободе. Занимљиво је напоменути да се кривични поступак састојао из две врсте притвора – полицијски и судски. Разлика између њих је била та што се у полицијском притвору стављала лица на чување док се не би истражило шта је било потребно, а судски притвор се изрицао на основу истраге или решењем суда. Овим законом о кривичном судском поступку из 1865. године, детаљно је био дефинисан институт полицијског и судског притвора. Међутим, иако је њиме била одређена максимална дужина трајања полицијског притвора, која је износила два месеца, ова одредба закона се често кршила. Разлог за то је била чињеница да се законом није одредила казна за иследника који овај пропис крши, те су они могли да прођу и пролазили су некажњено. Даље би предмет био

⁵⁴ Војислав Ђурђић, Небојша Ранђеловић, Горан Илић, *op.cit.*, стр. 60-61

⁵⁵ Војислав Ђурђић, Небојша Ранђеловић, Горан Илић, *op.cit.*, стр. 62

послат иследном одбору, кога су чинили судија и писар, на наставак поступка. Иследни одбор је требао да изврши припрему за све што је било потребно за даљи претрес.⁵⁶

Тужба је, и дан данас, веома формална писмена исправа, чија се минимална садржина мора сачињавати од свих, законом прописаних, обезних елемената сваке тужбе. Опште је позната латинска изрека „*nemo iudex sine actore*” која у преводу објашњава да без тужбе нема парнице. Тако, је још и у Законнику из 1865. године, била одређена обавезна садржина тужбе, коју су ислеђујуће власти подносе суду. Ти обавезни елементи су били:

1. Име, презиме и занимање окривљеног
2. Одакле је, које је вере, и колико му је година
3. Какво је казнимо дело, у које време и где учињено
4. Има ли саучесника, и који су поименице, одкуда су, чим се занимају и колико је сваком година
5. Чим се казнимо дело доказује, или који су основи подозрења противу обвињеног, да је речено лице какво казнимо дело учинило
6. Каког је владања обвињени до тога времена био, да ли је икад и за шта био осуђиван и кажњен
7. је ли познат као здрав или као болестан, телено или душевно
8. Име, презиме, занимање и место живљења приватног тужитеља или оштећеног, ако их буде и шта траже.⁵⁷

Након што прими тужбу, суд би пре свега морао да утврди да ли је дело „уопште кажњиво по закону“, да ли су прошли рокови застарелости, да ли је суд за пресуђење дела надлежан, да ли је учињено све по закону за подножење оптужбе пред судом. Уколико би суд утврдио да нема места кривичном гоњењу, он ће донети решење о томе и то решење ће доставити оптужујућој власти, као и приватном тужиоцу и оштећеноме ако их има, а оптуженога ће одпустити. Међутим, ако би суд утврдио да се има места даљем кривичном гоњењу, и да је за то надлежан, донеће решење да се „оптужени под суд стави“, као и решење о томе да ли ће се оптужени бранити из притвора или са

⁵⁶ Мирослав Поповић (2015.), *Основе нормативног регулисања кривичног судског поступка у Кнежевини Србији (1846-1865)*, Филозофски факултет Универзитета у Београду, оригиналан научни чланак, стр.91-92.

⁵⁷ Војислав Ђурђић, Небојша Ранђеловић, Горан Илић, *op.cit.*, стр. 63

слободе. Стране које нису биле задовољне оваквим судским решењима, имале су могућност да се у одређеном року, путем жалбе, обратe Касационом суду.⁵⁸

Када би суд утврдио да има кривичног дела и да је он надлежан за суђење, предмет би предавао вршиоцу функције државног тужиоца. Он би саставио и предао суду оптужницу, заједно са свим актима ислеђења. Кроз читав судски поступак, вршилац функције државног тужиоца је тај који заступа оптужбу пред судом. Главни претрес је почињао тако што би председник судског већа позвао тужиоца да изложи тужбу, а после тога, и оптуженог да изнесе одбрану.

У складу са начелом јавности, свако је могао да присуствује главном претресу, међутим, у одређеним случајевима, јавност је могла бити искључена. Законски разлози искључења јавности су морали бити везани за разлоге морала, одржавања реда или у случајевима узраста испод 16 година. Уколико би нека страна била незадовољна донетом пресудом првостепеног суда, имали су могућност да поднесу жалбу против такве пресуде Апелационом суду. У одлучивању по жалби, другостепени суд је могао да жалбу одбаци, одбије као неосновану и потврдити првостепену одлуку, или да је усвојити, а првостепену одлуку преиначи или укине. У Апелационом суду су постојале могућности да се предмет врати првостепеном суду ради поновног суђења и ислеђења или да се потврди првостепена пресуда. Такође се могла изјавити жалба против одлуке Апелационог суда и такву жалбу је могло да подигне само овлашћено лице. Она би се подносила највишем суду – Касационом суду.

Касациони суд је могао да сваку одлуку нижег суда прогласи правоснажном или да је укине због повреде формалних или материјалних закона и врати предмет на поновно суђење у оквиру првостепеног суда, са примедбом како треба поступити.⁵⁹ Пресуде којима је оптужени био осуђен на смрт, Касациони суд је разматрао по службеној дужности.⁶⁰

Занимљиво је изнети чињеницу да се овим законом увела заштита окривљеног по питању правних лекова. Наиме, била је одређена забрана „reformation in reius“ по којој није било могуће „преиначење на горе“ по питању редовних правних лекова. У складу

⁵⁸ Војислав Ђурђић, Небојша Ранђеловић, Горан Илић, *op.cit.*, стр. 64

⁵⁹ Мирковић Зоран, *Српска правна историја*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 175 — 181.

⁶⁰ Војислав Ђурђић, Небојша Ранђеловић, Горан Илић, *op.cit.*, стр. 65

са том забраном, виши суд може досудити само у корист окривљеног, односно, не сме изменити пресуду на његову штету. Циљ коришћења те забране јесте у томе да се уклони страх код окривљеног да ће коришћењем правног лека погоршати свој положај (да ће бити теже осуђен).

Кривични спор би се трајно решио наступањем правоснажности пресуде. До правоснажности би се дошло када: су сви правни лекови били употребљени, када је донета пресуда у последњем степену или када су овлашћена лица пропустила рок за употребу правних лекова или су се лица одрекла њихове употребе. По њеној правоснажности, пресуда би се послала првостепеном суду, који је шаље полицији на извршење. У складу са начелом „*ne bis in idem*“, што у преводу значи „не двапут о истој ствари“, о донетој пресуди се не би могло поново расправљати, међутим, у пракси кривичног поступка је било другачијих ситуација. Закон о поступку судском у кривичним делима је предвиђао могућност поновног суђења поводом околности које би доводиле до сумње у материјалну истинитост пресуде. То се могло постићи помоћу једног ванредног правног лека – захтеву за поновно суђење. Он се улагао против правоснажне пресуде с циљем да се она поништи и донесе нова, спровођењем новог поступка, а на основу нових прикупљених доказа.⁶¹

4.4. Увођене функције државног тужиоца

До успостављања јавног тужилаштва као посебног органа оптужне делатности, претходило је формирање начина вршења оптужне функције и поверавање те функције полицијским органима или судовима. Основна функција јавног тужиоца је кривично гоњење окривљених за кривична дела. Остваривањем такве своје функције јавни тужиоци непосредно штите најважније друштвене вредности. Велика етничка идеја, у којој је циљ стварање прописа кривичног поступка, тако да нико невин не буде осуђен, а да се учиниоцу кривичног дела изрекне примерена кривична санкција, мора бити и звезда водиља јавних тужилаца. Јавни тужилац није само искључиво у функцији кривичног гоњења, већ је он као државни орган дужан да се стара и о свим другим људским правима и слободама.⁶²

⁶¹ Мирковић Зоран, *op.cit.* стр. 175 — 181.

⁶² Јавнотужилачки приручник, Београд 2009. стр. 11

Тек се Првим српским устанком, када је ослобођена национална енергија Србије, долази до стварања самосталних правосудних институција, пре свега, оснивањем судова. Међутим, до оснивања посебних оптужних органа се долази много касније. Наиме, вршеће оптужне функције у Првом српском устанку није било поверено посебном органу тако да су гоњења за кривична дела предузимали појединци, управни органи и сами магистрати, што значи да јавна тужба није постојала као облик организоване државне оптужне делатности.

Када је 1840. године, донет акт под називом „Устројство окружних судова“, сусрећемо се са првим одредбама о вршењу оптужне функције, и то од стране полицијске власти. У члану 11. овог акта писало је да „онај који кривца суду на испит преда, сматрати се мора као јавни тужитељ његов који је дужан злочинство учињено са свим доказателствима Суду предложити“. Према томе, овај акт из 1840. године је први пропис, донет у Србији, где видимо да се оптужна функција раздваја од судске и поверава се полицијском органу као „јавном тужитељу“. Потпуније уређење оптужне функције је урађено 1865. године, Законом о поступку судском у кривичним делима. По њему су „ислеђујуће и истражујуће власти“ у кривичном поступку, предате кметовима, полицијској власти и окружним судовима.⁶³

Током друге Михаилове владе, када се дошло до свеобухватне реформе законодавства, па и кривичног, у преткривичном поступку се истражне радње за кривична дела која се гоне по службеној дужности, препуштали полицијским органима. Међутим, како је објашњено у члану 22. (§ 22) Закона о судском поступку из 1865. године: „полицајна ислеђујућа власт може у важним и заплетеним случајевима злочинства, одмах у почетку ислеђења доставити случај суду, да овај одреди једног судију са писаром који ће дело иследити и суду поднети.“ Тиме се уочава како у важним и сложеним случајевима, полиција је одмах на почетку ислеђења доставља предмет суду, који је даље одређивао судију за ислеђење и подношења тужбе. Дакле, по Закону из 1865. године функцију кривичног гоњења вршила је полиција или посебан судија који у судском поступку имао функцију државног тужиоца. Ислеђујући судија је истовремено имао статус државног тужиоца, па је наступајући као појединац, а у име суда, имао

⁶³ Др Горан Илић, др Марина Матић Бошковић, *Јавно тужилаштво у Србији*, Београд 2009., стр. 10-11

овлашћења да полицијским властима издаје наређења и да са њима учествује у поступку.⁶⁴

Када ислеђујуће власти окончају истражне радње, и суд утврди да има „казнителног дела и да је он надлежан за суђење истога“, предмет би доделили испитујућем одбору, односно вршиоцу функције државног тужиоца (како је предвиђено у § 23. Законика). Ако је оптужница била прихваћена суд би заказивао главни претрес, о коме је већ било речи, а чија је основна улога била да објасни предмет тужбе и донесе пресуду. Кроз читав судски поступак, вршилац функције државног тужиоца је тај који је заступао оптужбу пред судом.

Суд ће даље, а према правилима кривичног поступка, дозволити тужиоцу да изнесе оптужбу, али и дозволити оптуженом да је оспори. Доказна средства која су била дозвољена и која су се користила су била: судски увиђај, мишљење вештака, признање оптуженог, исказ сведока, исправе и саставни доказ. По Законнику из 1865. године, оптужница је требала да садржи:

5. Име, презиме и друга лична својства оптуженог
6. Кратак опис околности дела на којима се оптужба односи, са свим отежавајућим или олакшавајућим околностима
7. Означење учињеног злочинства или преступљења, и закона, по коме се ово има казнити, и
8. Захтев да се кривац, на основу свих изнетих доказа, навода и чланова закона, осуди.⁶⁵

Колико се, током владавине кнеза Михаила, озбиљно приступило целовитом законодавном уређењу државе, казује чињеница да су многи закони из његове владавине, важили све до уласка Србије у заједничку државу Јужних Словена 1918. године. Настали су кривичноправни закони, писани по европским узорима, чији је квалитет потврдило време.

⁶⁴ Војислав Ђурђић, Небојша Ранђеловић, Горан Илић, *op.cit.*, стр. 60

⁶⁵ Војислав Ђурђић, Небојша Ранђеловић, Горан Илић, *op.cit.*, стр. 65

5. ПОСТУПАК ПРЕД ПОРОТОМ

Законик о кривичном судском поступку из 1865. године је допуњен Законом о пороти из 1871. године. Оно што је утицало на то да се у суђење уведу тзв “лаици” судије, односно судије поротници, је било то да се кроз судску праксу показало да је Закону о кривичном поступку ова допуна била неопходна. Наиме, законом се увела једна теорија о законској вредности доказа, због које се дешавало да се опште познати злочинци нису кажњавали услед недостатка законом прописаних доказа, а нарочито за она кривична дела за која је било тешко прибавити такве доказе.

Услед таквог пропуста злочинци су ослобађани и пролазили су некажњено, што је изазвало незадовољство народа, због чега је и законодавна власт је била принуђена да се умеша како би пронашла адекватно решење за овај новонастали проблем.

5.1. Појам, порекло и историјски развој поротног суђења

Поротно суђење представља једну врсту суђења, у коме, поред професионалних судија учествују и „лаици“, односно судије неправници. Како би објаснили овај вид суђења у Србији, потребно је најпре укратко објаснити појам, порекло и историјски развој установе поротног суђења.

Идеја о учешћу грађана у суђењу је стара колико и само друштво и њена реализација се остваривала на више начина и у различитим видовима, у зависности од степена развоја друштва. Наиме, грађани су учествовали у вршењу судске функције самостално или заједно са судијама. У складу са тим, могли су да остваре вршење ове функције непосредно или посредно. Најстарији вид непосредног учешћа грађана у суђењу је био остварен кроз народне судове, који су били карактеристични за период првобитних заједница, све до формирања класа и држава. Даљим развојем друштва, овај вид учешћа грађана у суђења је био убрзо превазиђен, али се манифестовао кроз нови облик, у коме, уз професионалне судије, учествују и судије „лаици“, познатији као судије поротници.⁶⁶

Овај вид суђења се може јавити кроз два облика:

⁶⁶ Чедомир Стевановић, *Нека питања у вези учешћа грађана у суђењу*, Зборник радова правног факултета у Нишу, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 1975, стр. 65.

1. Облик правог поротног суђења, у коме се образује посебно веће судија „неправника“ у тзв. пороту. Надлежност овог већа се огледа у томе да су они задужени да утврде кривицу окривљеног, односно да ли је он крив или невин. На основу таквог утврђеног чињеничног стања, посебно судско веће, које је састављено од професионалних судија (или судија појединац) решава даље остала правна питања и изриче кривичну санкцију.
2. Облик неправог поротног суђења се јавља када судије неправници образују јединствено судско веће са професионалним судијама, у тзв. мешовити суд. Овакво формирано судско веће је било надлежно да решава и одлучује, како о томе да ли је неко крив или невин, тако и о осталим правним питањима, па и о кривичној санкцији.⁶⁷

Са појмом поротника се сусрећемо још у Душановом Законику, у коме је ова установа била представљена као једна од врста доказних средстава. Наиме, поротници су попут сведока, који су својом заклетвом потврђивали истинитост заклетве окривљеног. Међутим, са појмом пороте која је данас опште прихваћена, срећемо се тек у Закону о пороти, који је донет 1871. године⁶⁸ Дакле, поротно суђење није уведено Закоником о поступку судском у кривичним делима из 1865., али се оно јавило као неопходна допуна овог закона.

Узрок увођења поротног суђења у Србији је био тај да се Закоником о кривичном поступку из 1865. године нису испунила очекивања јер се често дешавало да су учиниоци кривичних дела успевали да избегну казну, услед недостатка доказа. До овог пропуста се долазило јер се Закоником увела теорија о законској вредности доказа. Злочинци би били ослобађани нарочито за она кривична дела за која је било тешко прибавити законом прописане доказе. То се дешавало поготово за кривична дела крађе, паљевине и разбојништва. Оваква ослобађања извршилаца кривичних дела је изазвало незадовољство и честе протесте народа. Законодавна власт је била принуђена да нађе најпогоднији начин за отклањање штетних последица овакве теорије Закона, што је даље доволе до стварања установе поротног суђења.⁶⁹

⁶⁷ Чедомир В. Стевановић, *Поротно суђење у Србији крајем XIX и почетком XX века*, Зборник радова Правно-економског факултета у Нишу, Правно-економски факултет, Ниш, 1964. стр. 125-132

⁶⁸ Чедомир В. Стевановић, *op.cit.*, 126.

⁶⁹ Чедомир В. Стевановић, *op.cit.*, 127.

5.2. Поступак пред поротом у кривичном закону из 1865. године

Након смрти кнеза Михаила и довођења на престо малолетног Милана, следећи важан корак намесништва, које су чинили Блазнавац, Ристић и Гавриловић, је било доношење новог Устава. То је тражио и настајући слој млађе интелигенције, које се још у време Михаила, формирало као опозициона сила. Донет је Устав из 1869. године, који се назива још и „Намесничким уставом.“ На захтеве посланике Велике народне скупштине, одржане 1868. године у Топчидеру, намесништво је накнадно увело у Устав из 1869. године одредбу по којој ће се постепено увести поротни судови за разбојништва, опасне крађе и паљевине. Намесништво, након две године, уводи Закон о пороти из 1871. године, по коме, поротни суд суди само за опасне крађе, разбојништво и паљевину, и то да, поротници, учествују само при решавању питања о кривици окривљеног. Приликом увођења поротног суђења у Србији, доста се расправљало о томе у ком облику се оно треба формирати, односно, да ли је потребно да се уведе прави облик пороте, или у виду мешовитих судова, карактеристичног за Немачку. Поротни суд је био састављен од тројице државних судија и четири поротника. Поротници су били узимани из исте општине из које је оптужени, односно из општине у којој је кривица учињена, а са списка поротника бираних сваке године од стране општинског одбора.⁷⁰

По првом пројекту закона, састављеног 1870. године, предвиђао је увођење праве пороте. Тај вид пороте није био прихваћен јер је надлежним органима деловало да би се тиме лопови, пљачкаши и паљачи ставили под неку врсту веће заштите, а потреба увођења пороте је била пробуђена баш из супротних разлога. Била је присутна потреба да се та дела искорене већом стогошћу за њихово кажњавање. Из тих разлога је следећи пројекат, састављен априла 1871. године, кога је изградио сам Стојан Вељковић, који је у међувремену постао министар правде, изабрао мешовити систем пороте. По овом систему суд је био састављен од професионалних судија и од поротника из народа, тако да они, заједно, решавају само питање везано за кривицу оптуженог.⁷¹

Вељковићев пројекат је постао Закон о пороти 21. октобра 1871. године. Као што је већ напоменуто, по њему су професионалне судије и поротници имали право да

⁷⁰ Мирко Мирковић, Драгослав Јанковић, *op. cit.*, стр. 178.

⁷¹ Мирко Мирковић, Драгослав Јанковић, *op. cit.*, стр. 179.

решавају само питање кривице оптуженог. У Закону је изричито наведено да „докле судије и поротници буду решавали о питању кривице, дотле ће се они држати строгог уверења, које су дужни да прибаве из укупног ислеђења и прибраних доказа, као и познавања ствари. Они су дужни држати се прописаних правила о доказима; но ипак, поротници и судије при решавању, дужни су да покажу своје разлоге, на којима своје мишљење заснивају.⁷² Имајући то у виду, порота је питање кривице решавала по свом слободном уверењу, али оно се није могло претворити у самовољу, због тога што је морало бити образложено. За доношење одлуке о кривици било је потребно најмање пет гласова. О свим другим, чисто правним питањима, решавале су судије саме, без поротника. На пресуде и решења судије професионалца, била је дозвољена жалба, која се подносила Касационом суду, али она није могла да се поднесе по питању кривице окривљеног, о којој је одлучила порота.

Порота у Србији је уведена као неполитичка установа у процесу суђења, којом би се отклонила штетна дејства Законика о кривичном поступку из 1865. године, који је увео теорију законских принудних доказа, по којој је судија, без обзира на своје лично уверење, био дужан да оптуженог пусти на слободу „због недостатка доказа“. ⁷³ Ово је најчешће био пример у кривичним делика крађе, паљевине и разбојништва, где су се докази тешко скупљали, а дешавало се да је појединац, за кога је цела околина знала да је извршио кривично дело, због недостатка доказа био пуштан на слободу.

Зато се мислило да лек за овакве ситуације лежи управо у пороти, пошто ће поротници судити о кривици по личном уверењу, а не по строгим законским правилима. Руковођени том одлуком остављање „грађанима да они окривљеника на своју душу узму“ сматрало се да ће они за то имати храбрости и да неће оставити без казне општепознате злочинце. Међутим, првобитни циљ увођења поротног суђења није био постигнут, јер су поротници из различитих разлога, а највише због присутног страха од освете, како од стране оптужених тако и њихове родбине, гласали за њихова ослобођења.⁷⁴

На основу свега изнетог у овој глави рада, приметимо да основни разлог увођења пороте у Србији, након погибије кнеза Михаила, није било увођење народа у

⁷² Марко Павловић, *Судије поротници и владавина права*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2015., стр. 163.

⁷³ Мирко Мирковић, Драгослав Јанковић, *op. cit.*, стр. 179.

⁷⁴ Марко Павловић, *op. cit.*, стр. 180.

правосуђе, односно жеља да се изврши заштита личних слобода од владајућег режима и његових судија, већ да се појача и прошири кажњавање, чиме би се спречило да злочинци избегну казну, али би се и пружила боља заштита приватне својине. Колико и у каквој мери је то постигнуто, остаје велика дискусија правних теоретичара.

6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Несумљив је значај друге владавине кнеза Михаила за развој Србије. Проучавањем његових достигнућа можемо закључити да је био владар са визијом, јасним постављеним циљевима и методама ка њиховим остваривањима. За њега можемо још рећи да је био далеко испред свог времена и да је покренуо једну вазалну државу на пут ка својој суверености. Напредовање изузетним темпом једне такве државе са вазалним статусом је неизбежно сметало многима и наилазило на превише противника. Дошло је до убиства кнеза у Кошутњаку, при чему је немерљив губитак таквог владара за младу државу у њеном успону. Није довољно поживео да буде реализатор својих великих планова, нити да присуствује завршетку градње Народног позоришта у Београду, који је био само још један од његових великих пројеката. Један је од ретких српских владара коме је народ одао дужно поштовање и уважавање, те готово свакодневно се помиње његово име, ако никако, оно кроз име улице којом дневно прође стотине хиљада посетилаца, престоног града Београда, улице са најзначајнијим културних и научних установама укључујући САНУ.

Током његове владавине, квалитетно је приступљено регулисању српског положаја на спољном плану, али и увођењем реформи на националном нивоу, што је произвело и многе законодавне реформе.

Једна од њих је била и законска регулатива дотадашњег кривичног поступка у нашој земљи, који је био коначно регулисан Закоником о кривичном поступку из 1865. године. Овим закоником, који је рађен по аустријском закону, су се попуниле законске рупе у овој области, пре свега дефинисањем процесних субјеката и процесних радњи, што није било на адекватан начин учињено до његовог доношења. Анализом овог законика, могли смо да присуствујемо кодификацији почетних норма кривичног поступка, на којима се формирала и усавршавала судска пракса. Тиме се формирали темељи судске праксе које је помоћу њих могла да учи на својим грешкама и ствара нова решења, прилагођавајући се околностима и времену у коме се налазе. Зато је било

значајно да се уз анализу самог законика, изврши и окрет на тадашње политичке прилике у земљи, као на околности које су условиле његов настанак.

У првим главама Законика сусрећемо се са општим начелима и правилима кривичног поступка. Кроз остале параграфе добијамо слику о вишестепености судског поступка, њихове поделе надлежности у појединим степенима одлучивања, као и правила о важењу рокова и правила њиховог рачунања. Уведена су и процесна начела усмености и јавности кривичног поступка, али и принцип легалитета, односно законитости, који чини основни и најважнији принцип кривичног права, а који се јавља и у данашњем модерном законодавству, прожимајући и све остале гране права. Овај принцип укратко можемо објаснити кроз познати латински цитат: „*nullum crimen nulla poena sine lege*“, што у преводу значи да „нема кривичног дела ни казне без закона.“ Закоником о поступку судском у кривичним делима из 1865. године, законодавац је предвидео и право окривљеног на одбрану, тако да се омогућавањем овог права, окривљеном дала шанса да се супротстави оптужби. Као што је опште познато, ово право и данас представља једно од основних људских права модерних законодавства.

Када причамо о значају овог законика за нашу земљу, морамо навести то да се њиме постигло увођење оптужне функције у Србији, при чему је била дефинисала и сама институција државног тужиоца. Занимљиво је да се и данас, након вишегодишњег проучавања института јавног тужиоца, немамо јединствену дефиницију овог појма, а и остаје неразјашњено питање о правној природи институције јавног тужилаштва, будући да постоје разни ставови о истом. Међутим, ако бисмо институцију државног тужиоца посматрали кроз његов главни задатак у демократском пореклу, он је, поред тога што гони учиниоце кривичних дела, задужен и за очување реда и мира у земљи, предузимањем мера за заштиту уставности и законитости. По таквом тумачењу вржиоца оптужне функције, државног тужиоца можемо посматрати као заштитника уставности и законитости, на чему потиче данашњи појам правне државе. У складу са таквим мишљењем, огроман је значај увођења ове институције у домаће законодавство, што је извршено Закоником о кривичном поступку из 1865. године.

Уочавање пропуста овог законика, дошло се и до увођења институције поротног суђења у домаће законодавство. Наиме како би се исправила теорија закона о законској вредности доказа, која је била унета овим Законом из 1865. године, неретко се дешавало

да злочинци прођу некажњено, услед недостатка законом прописаних доказа. Овом новином, која је уведена помоћу Закону о пороти из 1872. године, као допуна Законику из 1865., сматрало се да ће увођењу „лаика“ у процес суђења бити исправљена негативна страна теорије доказа, тиме што би се судбина злочинаца стављала у руке грађана. Увођењем пороте као неполитичке установе у процес суђења, сматрало се да ће бити најбоље решење проблема тако што би они судити о кривици по личном уверењу, а не по строгим законским правилима. Међутим претпоставка да ће они имати храбрости да своје лично уверење о кривици и изнесу се, нажалост, показало да није тачно, будући да су судије поротници, у страху од освете оптуженог и његове родбине, доносиле ослобађајуће пресуде.

Један од важних атрибута развоја младе државе ка независности и сопственом формирању је њено законодавство, које свакако представља темељ стабилне државе. Приступању грађењу темена се може постићи једино кроз њену свеобухватну реформу на свим пољима, како на спољашњем тако и на унутрашњем плану. Можемо несумљиво закључити да је тадашњој Србији био преко потребан владар са јасном визијом, планом, способношћу и упорношћу у остваривању својих амбиција, што је управо био кнез Михаило.

7. ЛИТЕРАТУРА

Етнографски записи Јеврема Грујића, Критичко издање и превод необјављене архивске грађе, Београд, 1992.

Срђан Граовац, *Кнез Михаило Обреновић – трагични заточеник српске државотворне мисли*, Културни центар Новог Сада, 28.11.2017.

Момир Јовић, Коста Радић, *Српске земље и владари*, Параћин, 1989.

Слодобан Јовановић, *Друга влада Милоша и Михаила*, Београд 1933.

Небојша Ранђеловић, *Историја права II Основи српске историје права*, Ниш 2012.

Јаша М. Продановић, *Уставни развитак и уставне борбе у Србији*, Београд, 1936.

Жељко Бартуловић, Небојша Ранђеловић, *Основи уставне историје југословенских народа*, Ниш 2012.

Александар Ђорђевић, Небојша Ранђеловић, *Протокол конференције у Канлици*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Ниш, 2010.

Драган Николић, *Кривични законик Кнежевине Србије*, Градина, 1991.

Драгослав Јанковић, Мирко Мирковић, *Државноправна историја Југославије*, Београд, 1984.

Војислав Ђурђић, Небојша Ранђеловић, Горан Илић, *Српско државно тужилаштво 1804- 2004.*, Правни факултет Ниш, 2004.

Љ. Лазаревић, *Кривично право југославије (Посебни део)*, Београд 1995.

Др Тома Живановић, *Основи војног кривичног права, Општи део*, Београд 1924.

Милош Гојковић, *Историја југословенског војног правосуђа*, Београд 1999.

Тома Живановић, *Основи кривичног права*, Београд 1921. године

Момчило Павловић, *Правна европеизација Србије 1804-1914*, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац 2008. године

Мирослав Поповић (2015.), *Основе нормативног регулисања кривичног судског поступка у Кнежевини Србији (1846-1865)*, Филозофски факултет Универзитета у Београду, оригиналан научни чланак

Мирковић Зоран, *Српска правна историја*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду

Др Горан Илић, др Марина Матић Бошковић, *Јавно тужилаштво у Србији*, Београд 2009.

Чедомир Стевановић, *Нека питања у вези учешћа грађана у суђењу*, Зборник радова правног факултета у Нишу, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 1975

Чедомир В. Стевановић, *Поротно суђење у Србији крајем XIX и почетком XX века*, Зборник радова Правно-економског факултета у Нишу, Правно-економски факултет, Ниш, 1964.

Марко Павловић, *Судије поротници и владавина права*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац

Електронске адресе:

<https://www.kcns.org.rs/agora/knez-mihailo-obrenovic-tragicni-zatocenik-srpske-drzavotvorne-misli/>

<https://www.uzzpro.gov.rs/doc/biblioteka/digitalna-biblioteka/Zakon-o-poroti-za-Knjazestvo-Srbiju,%201871.pdf>

<http://www.prafak.ni.ac.rs/files/zbornik/sadrzaj/zbornici/z55/06z55.pdf>

Истраживачка грађа:

Зборник закона и уредба изданих у Кнежеству Србији од почетка до краја 1865. године, Београд, штампа и издање државне штампарије, 1865.

Закон о правозаступницима, 1862. године.

Закон о пороти за Кнежество Србију, Београд, државна штампарија, 1871.

Законик о поступку судском у кривичним делима за кнежество Србију, У Београду, државна штампарија, 1865.

ЗАКОНИК О ПОСТУПКУ СУДСКОМ У КРИВИЧНИМ ДЕЛИМА ИЗ 1865. ГОДИНЕ

САЖЕТАК:

У овом раду се најпре извршило разматрање друге владавине кнеза Михаила Обреновића, која је обележена државним и друштвеним узлетом Србије, као и праћење државно-политичких прилика којим се дошло до бројних реформа, како на спољној политичкој сцени земље, тако и на њеном националном плану. Доба Михаилове Србије је било значајно проучити и због тога што је тај период донео читав низ закона, уредби или решења, који су посредно или непосредно, утицали на побољшање постојећег правосудног система. Извршеном детаљнијом анализом тадашњих прилика у земљи, дошло се до давања анализе самог Законика о поступку судском у кривичним делима из 1865. године, кроз историјски преглед законика са одређене временске дистанце. Овим закоником, који је рађен по аустријском узору, је свеобухватно регулисан ток кривичног поступка и прецизно су дефинисани субјекти и процесне радње. Тиме су се формирали темељи судске праксе која је, помоћу њих, могла да се прилагођава околностима нових времена, учећи на својим грешкама и налажењу нових решења за њих. Дошло се до коначног регулисања кривичног поступка, што је од велике важности за историјскоправну науку. Добијамо слику на који начин се судило у кривичним делима, као и како је текао развој кривичнопроцесне науке и њене примене у пракси. О квалитетном приступу регулисања кривичног поступка овог закона, сведочи његова дуговечност, будући да је он примењиван, уз незнатне измене и допуне, све до уласка Србије у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца.

Основни циљ истраживања је био, поред давања анализе самог закона из 1865. године, да се покаже како се кроз комплексност државноправних, политичких и друштвених односа у Србији, јавила потреба за кодификацијом кривичног права, регулисања тока кривичног поступка, али и увођења државног тужилаштва као посебног органа оптужне функције. Методе које су биле примењене у изради овог рада јесу правноисторијске, правно теоријске, упоредно правни и правно нормативни метод, као и метод анализе и регресног извођења закључка.

Кључне речи: Михаило Обреновић, Закон о кривичном поступку, кривично право, поротно суђење, државно тужилаштво.

CODE OF JUDICIAL PROCEDURE IN CRIMINAL OFFENSES FROM 1865.

SUMMARY:

This paper first considers the second reign of Mihailo Obrenović, which was marked by the state and social rise of Serbia, as well as monitoring the state and political circumstances that led to numerous reforms, both on the foreign political scene of the country and on its national level. The era of Mihailo's Serbia was important to study also because that period brought a whole series of laws, decrees or solutions, which directly or indirectly influenced the improvement of the existing judicial system. A more detailed analysis of the events in the country at that time gave an analysis of the Code on Judicial Procedure in Criminal Offenses from 1865, through a historical review of the law from a certain time distance. This law, which is based on the Austrian model, comprehensively regulates the course of criminal proceedings and precisely defines the subjects and procedural actions. This formed the foundations of case law that could help them adapt to the circumstances of the new times, learning from their mistakes and finding new solutions for them. The final regulation of the criminal procedure has been reached, which is of great importance for the history of historical law. We get a picture of how criminal cases were tried, as well as how the development of criminal procedure science and its development of law practice went. The quality of the law practice in the criminal procedure of this law is evidenced by its longevity, since it was applied, with minor changes and additions, until the entry of Serbia into the State of Serbs, Croats and Slovenes.

The main goal of this research was, in addition to giving an analysis of the law from 1865., to show how through the complexity of state, political and social relations in Serbia, there was a need for codification of criminal law, regulation of criminal proceedings, and the introduction of public prosecution. as a special body of the indictment function. The methods that were applied in the preparation of this paper are legal-historical, legal-theoretical, comparatively legal and legally normative method, as well as the method of analysis and regression derivation of the conclusion.

Key words: Milos Obrenovic, Code of Criminal Procedure, Criminal Law, jury trial, state prosecutor's office.

БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА

Наталија Богдановић је рођена 23.04.1994. године у Нишу. Завршила је Основну школу „Ратко Вукићевић“ у Нишу са одличним успехом, као и Гимназију у Нишу „9. Мај“ такође са одличним успехом. Дипломирала је на Правном факултету Универзитету у Нишу, дана 19.06.2020. године, са просечном оценом 8.91 (осам,деведесетједан) и тиме стекла стучни назив дипломираног правника. Школске 2020/2021. године је уписала мастер академске студије (ужа правноисторијска научна област) на Правном факултету Универзитета у Нишу. Учествовала је на првој Међународној научној конференцији „Регионални развој и прекогранична сарадња“ одржаној у Пироту 02.12.2017. године, на којој је учествовала у излагању свог коауторског рада под називом „The position of the Pirot area after the liberation wars of 1877-1878“ заједно са својим ментором, професором др Александром Ђорђевићем.

По завршетку основних академских студија, почиње са обављањем приправничког стажа у адвокатској канцеларији у Нишу, где и тренутно ради. Поседује знање енглеског језика Б2, а служи се и француским и руским језиком.